

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 4, 2020 | 30.04.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.4.16](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.16)

УДК 316.334.5; 330.11; 330.15; 330.534: 502.333

*О. О. Веклич,
д. е. н., професор, головний науковий співробітник
відділу екосистемного оцінювання природно-ресурсного потенціалу,
Державна установа «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України»
ORCID ID: 0000-0003-4566-8701*

БАЗОВІ ОПЕРАЦІЙНІ ПОНЯТТЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ ЕКОСИСТЕМНИХ АКТИВІВ*

*O. Veklych,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Scientist,
Department of Ecosystem Assessment of Natural Resource Potential,
Public Institution "Institute of environmental economics
and sustainable development of the National academy of sciences of Ukraine*

BASIC OPERATIONAL NOTIONS OF THE TERMINOLOGICAL APPARATUS OF THE ECOSYSTEM ASSETS

Упровадження екосистемного підходу в управлінську практику та імплементація концепту взаємозалежності функціональної стабільності екосистем і людського добробуту в національні екологічні політики й законодавство багатьох країн зумовлює нагальність розроблення відповідних положень для України, насамперед теоретичного характеру, зважаючи на їх методологічну невизначеність у вітчизняних наукових і нормативних джерелах. У статті розкрито змістовне наповнення термінологічного апарату концепту екосистемних послуг і його базових операційних понять, зокрема екосистемних активів. Спираючись на керівні міжнародні нормативні документи ООН, Євростату, Світового банку щодо еколого-економічного та екосистемного обліку, Міжнародний і національний стандарти бухгалтерського обліку, вперше в українській фаховій літературі наведено визначення понять "екологічні активи" і "екосистемні активи", виявлено їх відмінності, а також представлена структурно-функціональна будова екологічних активів як виду природних активів. Автором проведена автентифікація екосистемних активів основним критерієм економічних активів і доведена правомірність ідентифікації екосистемного активу як виду економічних активів. Запропоновано визначення екосистемних активів як виду економічних активів. Таким чином уперше виявлено дуалізм екосистемних активів – як виду природних і як виду економічних активів, формуючи їх цілісне уявлення та розуміння науковцями й практиками.

* Статтю підготовлено за результатами дослідження в рамках прикладної НДР III-33-20 "Оцінювання екосистемних активів територіальних громад", що виконується в ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України".

The introduction of an ecosystem approach into management practice, national environmental policies and legislation of many countries necessitates the development of appropriate provisions for Ukraine, primarily theoretical, in view of their methodological uncertainty in domestic scientific and regulatory sources. The article describes the substantive content of the terminological apparatus of the concept of ecosystem services and its basic operational notions, in particular ecosystem assets. Based on the governing international prescriptive documents of the UN, Eurostat, World Bank "System of Environmental-Economic Accounting 2012 - Experimental Ecosystem Accounting", "Technical Recommendations in Support of the System of Environmental-Economic Accounting 2012 - Experimental Ecosystem Accounting" and International and National Accounting Standards, for the first time in the Ukrainian professional literature the definitions of the terms "environmental assets" and "ecosystem assets" are given, their differences are revealed, as well as the structural and functional construction of environmental assets as a type of natural assets. The author has authenticated ecosystem assets with the basic criteria of economic assets. The validity of identifying an ecosystem asset as a type of economic asset has been proven, since the ecosystem asset: (i) is a partial type of natural capital that has economic value and potential for future economic benefits to the entity, and therefore serves as an economic resource; ii) is a natural object of the property right (the subject of ownership), with the owner who can be physical or juristic persons – individuals, territorial communities, the state; (iii) is an economic asset that benefits its owner / user. In view of this, it is proposed to define ecosystem assets as a type of economic assets: ecosystem assets are a set of accumulated and functioning natural stocks that provide ecosystem services and have monetary value, bringing tangible and intangible benefits to persons as a result of their ownership over them for some period of time. Thus, the dualism of ecosystem assets – as a type of natural and as a type of economic assets – was first discovered, forming their holistic view and understanding by scientists and practitioners. It is shown that the disclosure of the conceptual characteristics of ecosystem assets creates a scientific and informational basis for the implementation of the basic principles of long-term sustainable ecological and structural management in accordance with the requirements of the Law of Ukraine "On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030".

Ключові слова: екосистемні послуги; еколого-економічний облік; екосистемний облік; екологічні активи; екосистемні активи; біологічні активи.

Key words: ecosystem services; environmental-economic accounting; ecosystem accounting; environmental assets; ecosystem assets; biological assets.

Постановка проблеми. Нині однією з найбільших екологічних загроз нормальному функціонуванню національних економік слушно вважається скорочення їх природно-ресурсного потенціалу. Водночас зростає суспільне усвідомлення об'єктивної необхідності активізації процесів збереження та відновлення екосистем і послуг, що ними надаються, для підтримання людського добробуту та належної якості життя.

Слід підкреслити, що саме біологічне різноманіття як основний постачальник екосистемних функцій та послуг має виключне значення для соціально-економічного розвитку України, котра володіє потужним природно-ресурсним потенціалом для ведення сільського господарства, а також функціонування інших галузей, що безпосередньо залежать від стану та продуктивності екосистем.

Упровадження екосистемного підходу в управлінську практику та імплементація концепту взаємозалежності функціональної стабільності екосистем і людського добробуту в національні екологічні політики й законодавство багатьох країн зумовлює нагальність розроблення відповідних теоретичних положень і прикладних рекомендацій для України, що нарізно акцентується в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року [1].

З огляду на це, надзвичайно актуалізується проблема шляхів активізації раціонального та дбайливого ставлення до природних активів, збалансованого управління екосистемами на всіх його ієрархічно впорядкованих рівнях. Вирішення цієї проблеми потребує насамперед чіткого розуміння термінологічного апарату концепту екосистемних послуг і його базових операційних понять, що актуалізує необхідність розкриття їх змістовного наповнення, особливо зважаючи на їх нерозробленість у вітчизняних фахових джерелах.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проведений оглядовий аналіз фахових вітчизняних джерел, спеціально присвячених розкриттю опорних операційних понять концепту екосистемних послуг і екосистемних активів зокрема, не виявив серед них жодних, попри наявність у тематичних публікаціях численних і одноманітних фрагментів переліку добре відомих і знаних видів екосистемних послуг. При цьому спостерігаються вагомі вітчизняні наукові інноваційні праці, в яких започатковується та розвивається ідея капіталізації природного капіталу та його екосистемної складової як природно-ресурсних активів (зокрема, праці І.К.Бистрякова, Д.В.Клинового), а також серйозні, але вкрай нечисленні публікації ближнього зарубіжжя переважно з імплементації статистичного та бухгалтерського обліку екологічних і екосистемних активів (за авторством Є.А.Сергєєвої, О.Д.Думнова, Г.А.Фоменко, Р.О.Трубовича, Є.Б.Малєй).

Водночас слід зазначити, що в наукових розробках фахівців дальнього зарубіжжя ще з 2013 року відслідковується низка досліджень понятійно-категоріального апарату екологічних і екосистемних активів, однак здебільше в контексті розкриття специфіки їх урахування в національних системах еколого-економічного обліку (наприклад, праці В.Dickson, R.Blaney, L.Miles, E.Regan, C.Obst, L.Hein, B.Edens, K.Bagstad, R.de Jong, J.P.Lesschen, E.P.Fenichel та інших), а в останні роки – низка презентацій результатів відповідних прикладних проектів у деяких країнах (Канада, Великобританія, Австралія). Ці та інші дослідження (зокрема, фахівців Лондонської групи з екологічного обліку) спираються на фундаментальні офіційні документи ООН, Євростату, Світового банку щодо еколого-економічного й екосистемного обліку [2; 3], які є керівними в будь-яких розробках з відповідної тематики.

Тому їх конститутивні положення є опорними у надалі викладеному матеріалі, що містить авторські ідеї та результати проведеного дослідження, яке вперше у вітчизняній фаховій літературі репрезентує розгорнуту характеристику екосистемних активів.

Постановка завдання. Мета даного дослідження полягає в розкритті змістовного наповнення базових операційних понять концепту екосистемних активів, яке надає змогу чітко визначити не лише співвідношення та відмінність екологічних активів (environmental assets) і екосистемних активів (ecosystem assets), а й представити їх вихідні ознаки.

Логіка здійснення даної розробки полягає в такій послідовній її алгоритмізації: за першим кроком розкривається зміст поняття “екологічний актив” і проводиться аналітичне препарування загальної функціональної будови екологічного активу з встановленням його структурних елементів, у тому числі екосистемного активу як виду природного активу; за другим – визначається економічний сенс поняття “актив”; за третім – виявляються економічні ознаки поняття “екосистемний актив”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дотримуючись наведеного алгоритму розкриття термінологічного апарату екосистемних активів, спершу розглянемо змістовне наповнення терміну “екосистемний актив” як виду *природного* активу. Маючи це за мету, слід спочатку зазначити, що в міжнародних та національних офіційних статистичних документах щодо порядку введення в національні рахунки системи еколого-економічного обліку, а також у фахових наукових публікаціях поряд з терміном “екосистемні активи” (ecosystem assets) активно використовується термін “екологічні активи” (environmental assets), які в російськомовній науковій літературі називають ще “активами окружающей среды” [4, с. 331] і навіть “эколого-экономическими активами” [5]. Постає питання щодо відмінностей між екологічними (environmental assets) та екосистемними активами (ecosystem assets).

Не вдаючись в наведення існуючих в наукових публікаціях формулювань екологічних активів, доцільно скористатись саме офіційно усталеною їх дефініцією, якою і будемо керуватись*. Так, згідно з визначенням у вже згаданому міжнародному нормативному документі «System of Environmental Economic Accounting 2012 – Central Framework» “активи навколишнього середовища – це живі (living) й неживі (non-living) елементи Землі, що формуються природним чином, які спільно складають її біофізичне середовище і можуть принести користь людству” [2, с. 156]. Далі чітко вказується, що екологічні активи охоплюють:

- 1) “природні ресурси (individual components of natural resources), які забезпечують матеріалами і простором усю господарську діяльність, зокрема суша, ґрунт, вода, деревина, водні та мінерально-енергетичні ресурси”;
- 2) “екосистемні активи” (ecosystem assets);
- 3) “продуковані активи (produced assets) – культивовані культури і рослини (включаючи деревину та сади), худобу та рибу в об’єктах аквакультури” [2, с. 156].

Тут доречно підкреслити, що фахівці ЮНЕП у доповіді «Towards a global map of natural capital: key ecosystem assets» прямо вказують на те, що статистично-обліковий термін “екологічні активи” є еквівалентним поняттю “природний капітал”, який – вони наголошують – «має ширший обсяг, ніж активи екосистеми» [6, с. 8]. Також це підтверджується іншими фахівцями системи еколого-економічного обліку, які визначають активи екосистем складовою поняття “природний капітал” (тобто екологічних активів), пояснюючи, зокрема, що «в обліку природного капіталу екосистеми є активами, які надають екосистемні послуги» [7, с. 1].

Варто також наголосити на тому положенні, що складовою (третьою) екологічних активів є продукovanі активи, які, в свою чергу, по суті виявляються так званими біологічними активами згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 41 «Сільське господарство» [8]. А за формулюванням, наведеним у національному стандарті

* Примітка: надалі по тексту всі цитування з оригінальних англomовних джерел наведено в авторському перекладі – О.В.

бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» на основі цього Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 41, «біологічний актив – тварина або рослина, яка в процесі біологічних перетворень здатна давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, а також приносити в інший спосіб економічні вигоди» [9]. Тобто, виходячи з вище наведеної функціональної структурної будови екологічних активів, саме до їх складу входять біологічні активи, а не до складу екосистемних активів.

Для чіткості розуміння підпорядкованості та співвідношення екологічних і екосистемних активів на рис. 1 наведена структурно-функціональна будова екологічних активів.

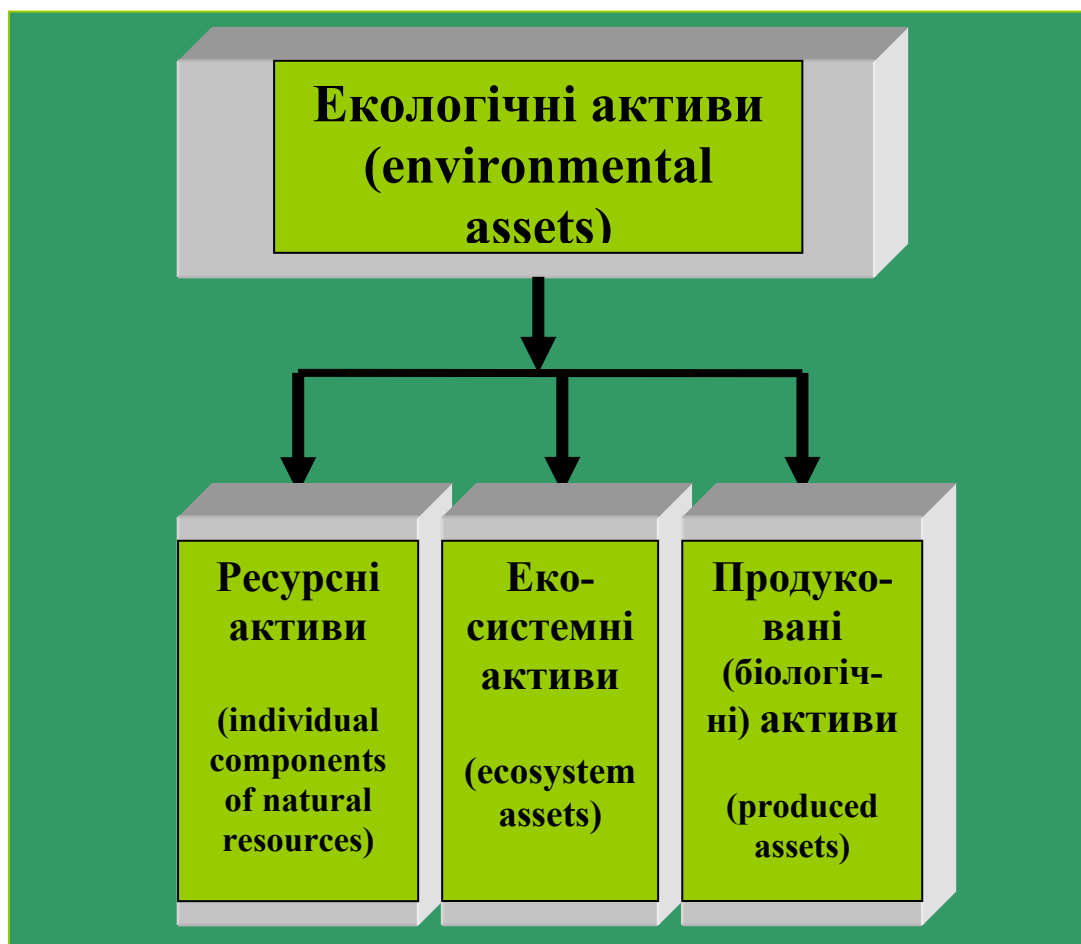

Рис. 1. Структурно-функціональна будова екологічних активів
(авторська розробка)

Більше того. У керівному міжнародному статистичному документі «System of Environmental Economic Accounting 2012 – Central Framework» наголошено: “екосистемні активи слід відрізнити від різних окремих компонентів (наприклад, рослин, тварин, ґрунту, водних об’єктів), які містяться в просторовій зоні”. Підкреслено також, що “кожен із цих компонентів та інші характеристики можуть вважатися активами самостійно (індивідуальними екологічними активами)” [2, с. 155]. А вже згадуваному документі фахівцями ЮНЕП для наочності пропонується перелік уточнюючих прикладів екосистемних активів як природних запасів, причому навіть з певним застереженням щодо необхідності чіткого усвідомлення різниці між ними і продуктованими активами (як складовими екологічних активів), а саме:

«• біорізноманіття – запас рослин (у т.ч. дерева), тварин (включаючи рибу), грибів і бактерій (наприклад, для цілей харчування; чи як паливо, волокно, ліки; чи генетичні ресурси для вироблення нових культур або ліків; як туристичні активи тощо);

• ґрунти для вирощування сільськогосподарських культур (зауважте, що йдеться про їх природне зростання, тоді як вирощування насіння, худоби для комерційних цілей у цьому випадку вважаються продуктованими активами*);

• поверхневі прісні води (наприклад, для питної води, гідроенергетики, поливу сільськогосподарських культур, миття тощо);

• зберігання органічного вуглецю (утримується в наземних рослинах і ґрунтах, а також у морських організмах);

* Тобто такими, що відносяться до екологічних, а не до екосистемних активів – О.В.

• ландшафти (з точки зору естетичних цінностей для задоволення, а також включаючи туризм)» [6, с. 8].

Підсумовуючи, визначаємо, що екосистемні активи є лиш однією з складових екологічних активів, тобто є певною частиною сукупності екологічних активів як цілого, а тому і не тотожні їм. З огляду на це, слід зазначити, що твердження на кшталт «“екологічні активи“ – це ресурси природного середовища, що надають екосистемні послуги (повітря, водні та земельні ресурси тощо), збалансоване використання яких у майбутньому принесе вигоду (матеріальну та нематеріальну)» [10, с. 62] є методологічно некоректним, оскільки таким твердженням доволіно ототожнюється частина (екосистемні активи) з цілим (екологічні активи), водночас суперечачи загальноприйнятому науково обґрунтованому визначенню їх складу.

Водночас варто звернути увагу на відмінність екосистемних і біологічних (продукованих) активів. Отже, використання цих термінів у дослідженнях та прикладних проектах має бути методологічно коректним, зважаючи на різницю між ними.

Так що таке екосистемні активи? Згідно з офіційним нормативним визначенням екосистемні активи – це “просторові зони, що містять поєднання біотичних та абіотичних компонентів та інших елементів, які функціонують разом“ [2, с. 155]**. А в нещодавньому документі відділу статистики ООН (2019 року) наведено більш уточнене визначення екосистемного активу як “специфічну просторово обмежену та суміжну екосистему конкретного типу, що включає всі притаманні біотичні та абіотичні компоненти, необхідні їй для функціонування та надання екосистемних послуг“ [11, с. 4].

Розкриваючи змістовне наповнення поняття “екосистемні активи”, слід звернути наукову увагу на спеціально зроблений наголос на тому, що “екосистемний актив може бути визначений як такий, що містить або певну комбінацію характеристик екосистеми (наприклад, тропічний ліс), або райони, що містять різноманітні поєднання характеристик екосистеми (наприклад, басейн річки, що охоплює водно-болотні угіддя, сільське господарство та поселення). Однак для цілей обліку основна увага приділяється функціонуючій екосистемі як активу” [2, с. 155]. Таким чином, тут йдеться про природні характеристики екосистемного активу, тобто про їх змістовні ознаки саме як виду *природних* активів, і, до речі, також наводяться конкретні приклади для кращого розуміння цього.

Проведене дослідження екосистемних активів з позиції розкриття їх сутності як природних активів дало змогу виявити такі притаманні їм змістовні ознаки: ємність (потужність потенціалу) (ecosystem capacity), компоненти екосистеми (ecosystem characteristics), обшир екосистеми (ecosystem extent), її стан (ecosystem condition), зміни (ecosystem conversion), покращення екосистеми (ecosystem enhancement), детеріорація екосистеми (ecosystem degradation). Узагальнений перелік встановлених змістовних ознак екосистемних активів і офіційне визначення їх сутності почергово наведено в табл. 1 [2, с. 155].

Таблиця 1.
Змістовні ознаки екосистемних активів як виду природних активів

Ознака	Офіційне визначення сутності ознаки
Ємність екосистеми (потужність потенціалу) (ecosystem capacity)	Здатність сталого генерування набору екосистемних послуг у майбутньому.
Обшир екосистеми (ecosystem extent)	Розмір екосистемного активу, як правило, з точки зору просторової площі.
Компоненти екосистеми (ecosystem characteristics)	Характеристики/компоненти екосистеми, пов'язані з її функціонуванням (структура, склад, процеси та функції) та її розташуванням (протяжність, об'єм, конфігурація, ландшафтні форми, клімат, сезонні прояви), а також з біорізноманіттям.
Стан екосистеми (ecosystem condition)	Загальна якість екосистемного активу з огляду на його характеристики.
Зміни екосистеми (ecosystem conversion)	Перетворення екосистеми відображає зміни в обсязі або складі екосистемного активу, коли відбувається перехід від одного типу екосистеми до іншого, який вважається значним або незворотним (наприклад, зміни внаслідок вирубки лісів, що проводяться для створення сільськогосподарських угідь).
Детеріорація екосистеми (ecosystem degradation)	Занепад активів екосистеми за звітний період через економічну та іншу діяльність людини, що відображається у погіршенні стану екосистеми та/або в зменшенні очікуваного потоку екосистемних послуг.
Покращення екосистеми (ecosystem enhancement)	Збільшення та/або поліпшення екосистемних активів, що пов'язано з економічною та іншою діяльністю людини.

Джерело: складено за: [2, с. 155-156]

** Доречно нагадати, що під абіотичними послугами розуміються “потоки з навколишнього середовища до економічної та іншої діяльності людини, які не виникають внаслідок біофізичних процесів та інших взаємодій всередині екосистем і між ними“. Прикладами слугують: використання енергії від сонця для вирощування сільськогосподарських культур; використання відновлюваної енергії (рух вітру, припливи) як джерела для здійснення господарської та іншої діяльності людини та інші (наприклад, використання акваторій) [2, с. 152].

При всій важливості вищенаведених змістовних ознак екосистемних активів як виду природних активів (табл. 1) вирішальне значення при їх розкритті, як підкреслюють фахівці ЮНЕП, має найголовніша ознака – їх характеристика як природних запасів (stocks), котрі забезпечують потік (flow) екосистемних послуг [6, с. 8]. Тобто, іншими словами, саме здатність генерувати потік екосистемних послуг робить екосистемні активи цим видом природних активів, а їх потенціал як продуцентів «кошика екосистемних послуг» виявляється насамперед функціонально зумовленим від обсягу (кількості) та стану (якості) екосистеми [6, с. 4]. Водночас в системі еколого-економічного обліку при розкритті потенціалу екосистемних активів як постачальників екосистемних послуг враховується весь комплекс притаманних їм змістовних ознак.

Наступний логічний крок після проведеного дослідження та репрезентації екосистемного активу як виду природних активів полягатиме у визначенні змістовних ознак екосистемного активу як специфічного виду економічних активів. Доречно зазначити, що задля кращого усвідомлення екосистемного активу саме як специфічного виду економічних активів та з метою відображення його в форматі не лише фізичного (як природного активу), а й грошового вимірювання, міжнародним нормативним документом «System of Environmental Economic Accounting 2012 – Central Framework» було рекомендовано та запроваджено використання терміну “екосистемні активи”, а не “екосистемний капітал”, «оскільки слово “активи” більше узгоджується з термінологією, використовуваною системою національних рахунків (СНР)» [2, с. 155]. І хоча при цьому відмічається, що «загалом терміни “екосистемні активи” та “екосистемний капітал” можуть вважатися синонімами» [2, с. 155], тим не менш, коректніше застосовувати загальноприйняту та вже усталену міжнародну статистично-облікову термінологію, тобто термін “екосистемні активи”.

З метою розкриття змістовних ознак екосистемного активу як специфічного виду економічних активів спочатку розглянемо економічний зміст багатозначного поняття “актив”.

Опрацювання масиву нормативно-законодавчих і наукових вітчизняних та зарубіжних джерел щодо визначення економічного змісту поняття “актив” дало змогу дійти висновку, що цей термін має численні визначення і як фінансове поняття, і поняття бухгалтерського обліку й банківського обігу. Проте, зважаючи на однорідність базових ознак цього багатозначного поняття, вважаємо доцільним узагальнити їх та виділити серед них ті головні ознаки, які виявляються найбільш значущими та адекватними для подальшого розуміння екосистемних активів як специфічного виду економічних активів.

Найпростішим концентрованим формулюванням активу слід вважати його визначення як сукупних майнових цінностей, що використовуються з метою одержання прибутку [12]. В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» активи визначені як “ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому”; а економічна вигода – як “потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів” [13].

У документі з назвою «Центральная основа Системы природно-экономического учета, 2012 год», що був у 2017 р. опублікований російською мовою як переклад базового документу «System of Environmental Economic Accounting 2012 – Central Framework», наведене визначення активу як “накопиченого запасу вартості, що приносить економічну вигоду або ряд економічних вигод власнику активу як наслідок володіння ним або використання його протягом деякого періоду часу” [4, с.153].

У керівному документі бюджетно-фінансового законодавства Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), яке запроваджено в регуляторну базу бухгалтерського обліку України до її оновленої редакції 2018 року, зокрема в його вихідній частині «Концептуальна основа фінансової звітності», усталеним було таке визначення: “актив – це ресурс, контрольований суб’єктом господарювання в результаті минулих подій, від якого очікують надходження майбутніх економічних вигід до суб’єкта господарювання” [14]. А ось уже в оновленій версії «Концептуальної основи фінансової звітності» визначення активів уточнено таким чином: “актив – це теперішній (present) економічний ресурс, який контролюється суб’єктом господарювання в результаті минулих подій. Економічний ресурс – право, котре має потенціал для отримання економічних вигід” [15].

Узагальнення наведених та інших формулювань поняття “актив” з численних спеціалізованих фахових джерел надає підстави виділити такі його головні економічні змістовні ознаки: 1) актив завжди є певним ресурсом, що має цінність; 2) наявність активу зумовлена майновим правом – правом власності; 3) функціонування потенціалу активу приносить економічну вигоду власнику / користувачу.

З огляду на вищенаведене розкриття істотних ознак економічного активу як такого, очевидно, що основними критеріями для ідентифікації екосистемного активу як виду економічних активів є: 1) встановлення його в статусі ресурсу, що має цінність; 2) автентифікація* його праву власності; 3) визначення його потенціалу як активу, що приносить економічну вигоду власнику/користувачу.

Послідовно аналізуючи сутність поняття “екосистемний актив” відповідно до зазначених критеріїв, слід зазначити, що він виявляється насамперед повністю належним до першого критерію. Справді, екосистемні активи є частковим видом природного капіталу, споживаючи яке, суспільство отримує економічні вигоди. Тобто, екосистемні активи є ресурсом, що наразі має цінність і потенціал для надходження майбутніх економічних вигід до суб’єкта господарювання, а тому беззаперечно є економічним ресурсом.

* Автентифікація — процедура встановлення належності.

Тепер проведемо автентифікацію екосистемних активів до другого критерію – визнання їх як об'єкта права власності. Нагадаємо, що згідно з правовим визначенням активи – це «власність фізичних та юридичних осіб у вигляді рухомого й нерухомого майна, землі, лісових угідь, запасів корисних копалин, інших цінностей, які мають грошову вартість і використовуються їх власниками для виплати своїх зобов'язань іншим фізичним чи юридичним особам» [16].

Слід зазначити, що відповідно до українського законодавства, зокрема Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (стаття 4) та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні» (стаття 5, п. 2), «природні ресурси України є власністю Українського народу», а «від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування у межах, визначених Конституцією України, цим та іншими законами України» [17; 18]. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (стаття 16, п. 3) «матеріальною основою місцевого самоврядування є земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад» [19].

Таким чином, керуючись положеннями вітчизняної правової бази щодо природних об'єктів права власності, стає зрозумілим, що екосистемні активи є такими об'єктами, причому власником (суб'єктом власності) можуть бути і фізичні, і юридичні особи – індивіди, територіальні громади, держава. Отже, проведення автентифікації екосистемних активів до такого критерію як право власності дало змогу дійти висновку про належність екосистемних активів економічним активам за цим критерієм.

Тепер за третім критерієм відповідності економічним активам необхідно визначити сутність екосистемних активів як активів, що приносять економічну вигоду власнику/користувачу.

Слід зазначити, що на поставлене питання можна негайно надати позитивну відповідь, оскільки, як вже зазначалось, сутність екосистемних активів полягає саме в продукуванні екосистемних послуг, тоді як екосистемні послуги, за офіційним визначенням, “є внесками екосистем у вигоди, які використовуються в економічній та іншій людській діяльності” [2, с. 155-156]. Більше того. Деякі науковці, підкреслюючи економічний сенс екосистемних послуг, навіть ототожнюють їх з поняттям економічних вигод, наголошуючи: “Екосистемні послуги – це економічні вигоди, які отримують економічні суб'єкти від використання наявних функцій екосистем, а також таких, що утворюються внаслідок генерування, відновлення, підтримки, регулювання екосистемних процесів, які формуються внаслідок цілеспрямованої діяльності тих або інших суб'єктів господарювання різних форм власності та рівнів ієрархічного управління” [20, с. 106]

Наразі зважаючи на те, що екосистемні активи є продуцентами екосистемних послуг, і саме здатність генерувати потік екосистемних послуг включає їх в господарський обіг, формуючи доходні внески/вигоди в людський добробут, логічно дійти висновку щодо належності екосистемних активів економічним активам і за критерієм спроможності створювати ними економічну вигоду їх власнику/користувачу.

Доречно зауважити, що в останній версії (2019 року) одного з чотирьох провідних документів Статистичної комісії ООН з питань еколого-економічного обліку «Technical Recommendations in support of the System of Environmental-Economic Accounting 2012 – Experimental Ecosystem Accounting» («Технічні рекомендації з підтримки Системи еколого-економічного обліку 2012 – Експериментальний екосистемний облік»), окремо наголошено на особливості екосистемних активів формувати доходні внески в добробут, не обмежуючись створенням вигод/внесків, що генеруються екосистемними потоками, тільки для їх власників. У цьому документі прямо вказано, що “ті послуги, які генерують потік доходу для економічної одиниці, яка є власником або управляє активом, також є джерелом виробництва інших товарів та послуг” [3, с. 3]

Тим самим тут, по-перше, офіційно констатовано сутність екосистемних активів як активів, що: (i) можуть бути власністю; (ii) приносять економічну вигоду власнику/користувачу, підтверджуючи автентифікацію екосистемних активів економічними активами принаймні за двома критеріями, розглянутими вище. По-друге, наголошено на вихідній ролі екосистемних активів як основоположної складової формування загального людського добробуту через постачання ними екосистемних послуг незалежно від права власності на ці активи.

Отже, проведеною автентифікацією екосистемних активів основним трьом вищенаведеним критеріям економічних активів доведена очевидна належність до них екосистемних активів, що, в свою чергу, дало змогу обґрунтувати правомірність ідентифікації екосистемного активу як виду економічних активів.

Підсумовуючи результати проведеного авторського аналізу екосистемних активів, визначаємо притаманний їм певний дуалізм, а саме: з одного боку, вони є видом *природних* активів, а з іншого – специфічним видом *економічних* активів. Схематично виявлений дуалізм разом з його понятійною розшифровкою наведено на рис. 2.

Рис. 2. Дуалізм змістовного наповнення екосистемних активів
(авторська розробка)

Наразі поглиблення соціального усвідомлення того, що екосистеми є найважливішими природними і економічними активами, якими можна володіти і управляти в інтересах отримання стабільних вигод, створює науково-інформаційне підґрунтя для реалізації засадничих принципів довгострокового сталого екологоконструктивного та безпечного управління, починаючи з його низового рівня.

Висновки з проведеного дослідження. Зважаючи на методологічну невизначеність в українських наукових і нормативних джерелах змістовного наповнення термінологічного апарату концепту екосистемних послуг і його базових операційних понять, зокрема екосистемних активів, уперше в вітчизняній фаховій літературі наведено визначення понять “екологічні активи” і “екосистемні активи”, виявлено їх відмінності, а також представлена структурно-функціональна будова екологічних активів. Проведена автентифікація екосистемних активів основним критерієм економічних активів і доведена правомірність ідентифікації екосистемного активу як виду економічних активів, а також запропоновано визначення екосистемних активів як виду економічних активів, що в підсумку формують так би мовити методологічний ключ для усвідомлення дуалізму екосистемних активів – як виду природних і як виду економічних активів, формуючи їх цілісне уявлення та розуміння науковцями й практиками. У такий спосіб створена теоретико-методологічна платформа нівелювання існуючої прогалини в імплементації концепту екосистемних послуг і його базових операційних визначень у понятійний обіг економічних та інших суспільних наук. Це надалі зарадить перспективному дослідженню екосистемних активів як економічних активів суб'єктів природокористування, починаючи з низового ієрархічного рівня управління – територіальних громад, а відтак – і обґрунтуванню реальних можливостей щодо оцінювання належних їм екосистемних активів.

Бібліографічний список.

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України № 2697-VIII від 28.02.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.

2. System of Environmental-Economic Accounting 2012 – Experimental Ecosystem Accounting / United Nations, European Union, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Organisation for Economic Co-operation and Development, World Bank Group. – New York, 2014. – 198 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/eea_final_en.pdf.
3. Technical Recommendations in Support of the System of Environmental- Economic Accounting 2012 – Experimental Ecosystem Accounting // ST/ESA/STAT/SER.M/97 // Studies in Methods Series M, No. 97 – United Nations. – New York, 2019. – 209 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/documents/EEA/seriesm_97e.pdf.
4. Центральная основа Системы природно-экономического учета, 2012 год / Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк, 2017. – 400 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/CF_trans/SEEA_CF_Final_ru.pdf.
5. Сергеева Е.А. Эколого-экономические активы и их отражение в системе современного счетоводства / Е.А.Сергеева // Электронная версия журнала «Вопросы управления» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vestnik.uapa.ru/ru/issue/2010/03/08/>
6. Dickson, B., Blaney, R. Miles, L., Regan, E., van Soesbergen, A., Väänänen, E., Blyth, S., Harfoot, M. Martin, C.S., McOwen, C., Newbold, T., van Bochove, J. Towards a global map of natural capital: Key ecosystem assets. UNEP, Nairobi, Kenya, 2014. – 33 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wcmc.io/towards_a_global_map_of_natural_capital.
7. Hein L., Bagstad K., Edens B., Obst C., de Jong R., Lesschen J.P. Defining Ecosystem Assets for Natural Capital Accounting // PLoS ONE, 2016, № 11(11) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0164460>
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 41 (МСБО 41) «Сільське господарство». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pravo.uteka.ua/doc/MIZHNARODNIJ-STANDART-BUXGALTERSKOGO-OBLIKU-41-MSBO-41-Silске-gospodarstvo>.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»: Наказ Міністерства фінансів України від 18.11.2005 р. № 790 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05>.
10. Жук Ю.І. Природне середовище як екологічний актив для малих міст Львівщини / Ю.І.Жук // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції: Конструктивна географія і картографія: стан, проблеми, перспективи. – Львів, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.academia.edu/11666306/>
11. Wang J., Soulard, F., Henry, M., Grenier, M., Schenau, S., Barton, D., Harris, R., Chan, J.Y., Keith, D., Obst, C. Discussion paper 1.2: Treatment of ecosystems assets in urban areas. Paper submitted to the SEEA EEA Technical Committee as input to the revision of the technical recommendations in support of the System on Environmental-Economic Accounting. Version of 30 April 2019 // United Nations Statistics Division, 2019. – 36 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/seea_eea_revision_wg1_discussion_paper_1.2_urban_areas_0.pdf.
12. Словник економічних термінів. Активи підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pidruchniki.com/1228032462956/politekonomiya/slovník_ekonomichnih_terminiv_ekonomichna_teorija_politekonomiya.
13. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 в редакції від 27.02.2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
14. Пономаренко І.О. МСФЗ на практиці: облік нематеріальних активів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cib-audit.com/press-center/novosti/msfz-na-praktici-oblik-nematerialnih-aktiviv.html>.
15. Хомюк А. Концептуальна основа фінансової звітності в редакції 2018 року (короткий огляд) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.help/article/konceptualna-osnova-finansovoi-zvitnosti-msfz-v>.
16. Горбатенко В.Н. Активи // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://leksika.com.ua/18510811/legal/aktivi>.
17. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», № 1264-ХІІ від 25.06.1991 р., редакція від 18.12.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
18. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні», № 5456-VI від 16.10.2012 р., редакція від 18.12.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5456-17>.
19. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», № 280/97-ВР від 21.05.1997 р., редакція від 18.03.2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
20. Мішенін С.В. Розвиток ринку екосистемних послуг як напрямок посткризового зростання економіки України / С.В. Мішенін, Н.В. Олійник // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3, т. 3. – С. 104-116 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/8081>.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine “On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period up to 2030”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 20 April 2020).
2. United Nations (2014), “System of Environmental-Economic Accounting 2012 – Experimental Ecosystem Accounting”, available at: https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/eea_final_en.pdf (Accessed 20 April 2020).
3. United Nations (2019), “Technical Recommendations in Support of the System of Environmental-Economic Accounting 2012 – Experimental Ecosystem Accounting”, available at: https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/documents/EEA/seriesm_97e.pdf (Accessed 20 April 2020).
4. United Nations (2017), “Central Basis of the System of Natural-Economic Accounting, 2012”, available at: https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/CF_trans/SEEA_CF_Final_ru.pdf (Accessed 20 April 2020).
5. Sergeeva E. “Environmental and economic assets and their reflection in the system of modern accounting”, *E`lektronnaya versiya zhurnala “Voprosy` upravleniya”*, available at: <http://vestnik.uapa.ru/ru/issue/2010/03/08/> (Accessed 19 April 2020).
6. United Nations (2016), “Towards a global map of natural capital: Key ecosystem assets”, available at: https://wcmc.io/towards_a_global_map_of_natural_capital (Accessed 20 April 2020).
7. Hein, L., Bagstad, K., Edens, B. Obst, C., de Jong, R., and Lesschen, J.P. (2016), “Defining Ecosystem Assets for Natural Capital Accounting”, *PLoS ONE*, vol. 11, issue 11: e0164460, available at: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0164460> (Accessed 19 April 2020).
8. Ministry of Finance of Ukraine (2012), “International Accounting Standard 41 (IAS 41), Agriculture”, available at: <https://pravo.uteka.ua/doc/MIZHNARODNIJ-STANDART-BUXGALTERSKOGO-OBLIKU-41-MSBO-41-Silske-gospodarstvo> (Accessed 20 April 2020).
9. Ministry of Finance of Ukraine (2005), “Regulation (Accounting Standard) 30, Biological assets”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05> (Accessed 20 April 2020).
10. Zhuk, Yu. (2015), “Natural environment as an environmental asset for small towns in Lviv region“, *Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii: Konstruktyvna heohrafiia i kartohrafiia: stan, problemy, perspektyvy*, available at: <https://www.academia.edu/11666306/> (Accessed 19 April 2020).
11. United Nations Statistics Division (2019), “Discussion paper 1.2: Treatment of ecosystems assets in urban areas. Paper submitted to the SEEA EEA Technical Committee as input to the revision of the technical recommendations in support of the System on Environmental-Economic Accounting. Version of 30 April 2019”, available at: https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/seea_eea_revision_wg1_discussion_paper_1.2_urban_areas_0.pdf (Accessed 20 April 2020).
12. Dictionary of economic terms (2006), “Assets of the enterprise“, available at: https://pidruchniki.com/1228032462956/politekonomiya/slovník_ekonomichnih_terminiv_ekonomichna_teorija_politekonomiya (Accessed 19 April 2020).
13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine “On Accounting and Financial Reporting in Ukraine“, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 20 April 2020).
14. Ponomarenko, I. (2019), “IFRS in practice: accounting for intangible assets“, available at: <http://www.cib-audit.com/press-center/novosti/msfz-na-praktici-oblik-nematerialnih-aktiviv.html> (Accessed 20 April 2020).
15. Khomyuk, A. (2018), “Conceptual Basis for Financial Reporting 2018 (Executive Summary)“, available at: <https://zakon.help/article/konceptualna-osnova-finansovoi-zvitnosti-msfz-v> (Accessed 20 April 2020).
16. Gorbatenko, V. (2018), “Assets“, *Yurydychna entsyklopediia*, available at: <https://leksika.com.ua/18510811/legal/aktivi> (Accessed 20 April 2020).
17. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine “On Environmental Protection“, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (Accessed 20 April 2020).
18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine “On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine on Optimization of the Powers of Executive Bodies in the Field of Ecology and Natural Resources, including at the Local Level“, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5456-17>. (Accessed 20 April 2020).
19. The Verkhovna Rada of Ukraine (1997), The Law of Ukraine “About Local Self-government in Ukraine“, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (Accessed 20 April 2020).
20. Mishenin, E. and Oliynyk, N. (2010), “Ecosystem services market development as a direction of post-crisis economic growth of Ukraine“, *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, vol. 3, N3, pp. 104–116, available at: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/8081> (Accessed 20 April 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.04.2020 р.